

upoznati i sa sljedom zanimljivih događaja koji su se 1816. zbili u društvenom krugu Geoga Gordona Byrona te doveli do rađanja vampirskog lika u engleskoj književnosti. Da su vampiri bili čest motiv i na njemačkom literarnom tlu svjedoče i raniji književni i pjesnički radovi iz 18. i 19. stoljeća, a premda ne s jednakom popularnošću, motiv vampira javlja se i u srpskoj i hrvatskoj književnosti 19. i ranog 20. stoljeća. Autori se osvrću i na "epidemije vampirizma" 18. stoljeća u Srbiji koje se odjeknule diljem Europe i izvan njenih granica olakšavši vampirima nesmetan upliv i u polja transnacionalnih književnosti. Pretpostavka je da je na razvoj književnih vampira utjecala i legenda o Juri Grandu, štrigunu, vampiru iz sela Kringe u Istri, koju je još 1689. godine zabilježio slovenski putopisac Janez Vajkard Valvasor, a stoljećima nakon njega prenosili su je i drugi autori sve do njemačkog pisca Hermana Hessea. Kako je jedna od glavnih uloga gotskog romana 19. stoljeća bilo prikazivanje vrijednosnih sustava onodobnog društva, suvremena čitanja *Drakule* i književnih mu prethodnica uglavnom su razotkrivala erotske i političke podtekstove viktorijanskog razdoblja čemu autori *Zemlje iza šume* pridružuju svoje kraće priloge, nudeći pritom i čitanja *Drakulinog* "ženskog aspekta" ili pak ona provedena u psihoanalitičkom ključu. Poglavlje zaključuje osvrt na suvremeni gotski žanr, točnije *Sumrak sagu* Stephenie Meyer, koja nas, za razliku od dosadašnjih književnih i filmskih pretežno krvoločnih i razuzdanih vampirskih likova, početkom 21. stoljeća suočava i s vampirima visokih moralnih načela.

Zemlja iza šume stilski je prepoznatljivo, analitičko i informativno te mjestimice i esejističko štivo koje donosi dašak svježine višestoljetnoj, no posve izgledno i vječnoj vampirskoj temi. Autorski prijevod Borisa Perića poglavlja "Drakulin gost" iz Stokerovog romana, smješten na posljednjim stranicama knjige, svojevrsan je poziv na daljnja istraživanja uloga fantastičnih bića, gotskog žanra i propitivanje granica društvenih nelagoda, a *Zemlja iza šume* postaje nezaobilazna stanica svakom čitateljskom gostu iz znanstvenih te širih krugova.

Maja Pasarić

The Cambridge Companion to Fairy Tales, Maria Tatar, ur., Cambridge University Press, Cambridge 2015., 252 str.

Pod uredničkom palicom Marie Tatar i zaštitnim znakom nakladničkog niza "Cambridge Companion", posvećenog objavljivanju informativnih, stručnih, a ipak pristupačnih zbornika radova pisanih upravo za tu prigodu, svjetlo dana ugledao je *The Cambridge Companion to Fairy Tales*. Dvanaest radova iz pera vodećih stručnjak(inj)a za bajke (uključujući i samu Tatar) objedinjenih u ovom dugoočekivanom zborniku predstavljaju neke od mnogobrojnih pravaca i suvremenih trendova u istraživanju bajki, (djelomice) sintetiziraju postojeća znanja i zacrtavaju moguće buduće pristupe tom široko rasprostranjenom i izuzetno popularnom žanru. Polazeći od analiza pojedinih bajki i njihovih inačica/adaptacija ili skupine tematski srodnih bajki, svaki od radova predstavlja drukčije koncepte i/ili probleme, odnosno otvara drukčije interpretativne mogućnosti. Množina pristupa i obrađenih tema uspješno ilustrira teorijsku i metodološku raznolikost istraživanja bajki kao znanstvene niše, kao i mnogostrukost i značenjsku potentnost samog žanra bajke.

Osim uvodnika Marie Tatar, radovima prethodi i vremenska crta omeđena godinama objavljivanja prve tiskane zbirke bajki: *Il piacevoli notti* (Ugodne noći, 1550.–1553.) Giovannija Francesca Straparole, te najnovijeg, trotomnog izdanja međunarodnoga indeksa tipova priča (*The Types of International Folktales*, 2004.), koje je uredio i proširio njemački istraživač Hans-Jörg Uther. Osim važnih datuma iz tiskane povijesti bajke (godine objavljivanja glasovitih zbirki, datumi rođenja njihovih autor(ic)a, priređivač(ic)a, i sl.), kronologija donosi i ključne trenutke u razvoju bajke u drugim medijima poput filma (premijera animiranog filma Walta Disneyja *Snow Whi-*

te and the Seven Dwarfs/Snjeguljica i sedam patuljaka) i kazališta (premijera mjuzikla Stephena Sondheima i Jamesa Lepinea *Into the Woods/U šumi*).

Zbornik otvara prilog Valdimara Hafsteina, koji o bajkama promišlja u kontekstu tradicionalnih opreka kolektivno/individualno stvaralaštvo i javna domena / zaštita autorskih prava. Na kraju rada iznose se razmatranja o (ne)održivosti spomenutih opreka u internetskom dobu u kojem smo svi, smatra Hafstein, autori(ce)-urednici/e. Tekst Marie Tatar započinje osvrtom na danas popularan lik *žene-ratnice*, u kojem autorica vidi supstitut za prijašnje pasivne junakinje koje čekaju poslovičnog princa na bijelom konju. Među spomenute ekstreme Tatar umeće lik varalice (*trickster*), koji posjeduje djelatnost i odvažnost *žene-ratnice*, no koji se za razliku od nje ponajprije oslanja na vlastitu dosjetljivost. Ženski lik varalice istražuje se na primjerima tradicionalnih bajki (npr. "Hansel und Gretel"/"Ivica i Marica" braće Grimm, ruske bajke o Vasilisi), suvremenih romana za mlade i odrasle, te njihovih filmskih adaptacija (serije romana *Millenium* Stiega Larssona, *The Hunger Games/Igre gladi* Suzanne Collins i *His Dark Materials/Njegove tamne stvari* Philipa Pullmana). Shuli Barzilai usporedila je nekoliko tradicionalnih inačica i jednu suvremenu adaptaciju priče o uspavanoj ljepotici: srednjovjekovnu romanu *Perceforest* (oko 1330.–1340.), bajku "Sole, Luna, e Talia" (Sunce, mjesec i Talia) objavljenu u zbirci *Lo cunto de li cunti* (Priča nad pričama, 1634.–1636.) Giambattiste Basilea, te film španjolskog redatelja Pedra Almodóvara *Hable con ella* (Priča s njom, 2001.). Osim što istražuje strategije kojima povijesno, kulturno i medijski različiti narativi prikazuju i opravdavaju seksualni prijestup, autorica propitkuje načine na koje ta popularna bajka realizira muške, odnosno ženske fantazije.

Oslanjajući se na koncept mreže bajki u koju su, uz usmene i pisane inačice pojedine bajke utkane i njene reinkracije, prijevodi, adaptacije i tumačenja, Cristina Bacchilega analizira Grimmovu bajku "Schneeweißchen und Rosenrot"/"Snjeguljica i Ružica" i njene suvremene književne adaptacije. Kroz komparativno čitanje odabranih inačica tipa priče ATU 451. *The Maiden Who Seeks Her Brothers* (djevojka koja traga za svojom braćom) s posebnim naglaskom na simbolima ženske transformacije i sazrijevanja, Francisco Vaz da Silva prikazuje simboličku interpretaciju bajki.

Iako smo glavne likove u bajkama skloni nazivati junacima, u njima, piše Nancy Canepa, često nema ni traga tradicionalnom junaštvu. Naprotiv, mnogi od njih vlastite sretnete završetke osiguravaju lažima, krađom i prevarama. Upravo takve likove analizira Canepa, i to na primjeru odabranih talijanskih bajki (objavljenih u turbulentnim razdobljima talijanske povijesti) koje pripadaju tipu priče ATU 328. *The Boy Steals the Ogre's Treasure* (momak krade ljudožderovo blago). Maria Nikolajeva ponudila je čitanje ruske bajke o žabici nevjesti iz zbirke Aleksandra Afanas'eva kroz prizmu kognitivne poetike, dok je Armando Maggi prikazao tekstualnu povijest i transformacije popularne priče o Pepeljugi, od njene prve tiskane inačice, priče "La gata Ceneretolla" (Mačka Pepeljuga) objavljene u Basileovoj zbirci, do *queer* adaptacije Emme Donoghue, kratke priče "Tale of the Shoe" (Priča o cipeli, 1997.).

Tema priloga Stephena Bensona pjesma je koju u Grimmovoj bajci "Von dem Machandelboom"/"Borovica" pjeva uskršli dječak preobražen u pticu. Ulrich Marzolph izlazi iz okvira zapadnjačke tradicije bajki ispisujući sažetu povijest zbirke *Alf Layla wa-Layla/Tisuću i jedna noć*. Osim u tekstualnu povijest, Marzolph zadire i u problematiku žanra, ističući da pojam bajke nije sasvim primjenjiv na *Tisuću i jednu noć* koja najvećim djelom obuhvaća priče o čarolijama i poučne priče u kojima su nadnaravne pojave u službi prenošenja po(r)uka o društveno prihvatljivom ponašanju. Stanjem bajki u suvremenoj kulturi koja umjetničkoj vrijednosti pretpostavlja profit pozabavio se Jack Zipes. Konkretno, u radu se sagledavaju posljedice medijskog "nabrijavanja" (*hyping*), tj. senzacionalizirane i predimenzionirane promocije bajki i njihovih adaptacija, najprije na primjeru Grimmove zbirke čije "nabrijavanje" započinje njenim vrlo slobodnim prijevodom na engleski jezik (1823.), a potom i financijski unosnih, ali umjetnički neuspjelih filmskih bajki kao što je *Red Riding Hood/Crvenkapica* (2011.) Catherine Hardwicke. Zbornik zatvara rad Holly

Blackford, koja na primjeru utjecaja priča E.T.A. Hoffmana na američkog književnika Nathaniela Hawthornea prati migraciju tzv. umjetničke bajke (*Kunstmärchen*) iz Europe u sjevernu Ameriku.

Slojeviti i analitički minuciozni radovi u kojima se obrađuje širok raspon tema i (uglavnom književnih) izvora, čine ovaj zbornik dobrodošlim prilogom istraživanju bajki, ali i književnosti općenito. Međutim, valja istaknuti da se doista radi o teorijskom “pratiocu”, a ne uvodniku: iako pisani na razumljiv i pristupačan način, radovi se ponajprije obraćaju čitatelju/ici koji/a posjeduje elementarna znanja o povijesti i teoriji bajke, odnosno koji/a je upoznat(a) s pojmovima kao što su varijanta, tip priče i sl. S obzirom na izuzetnu raznolikost i raširenost bajke, njene nebrojene inačice, reinkripcije i adaptacije, jasno je da jedan svezak (ma koliko znalački priređen i sadržajno kvalitetan) predstavlja tek vrh poslovičnog ledenog brijega. Stoga, potaknuti uspješnom realizacijom ovog pouzdanog i poticajnog pratioca u svijet istraživanja bajki, priželjkujemo još mnogo budućih *Companiona* posvećenih pojedinačnim autori(ca)ma, zbirka, tipovima priča, teorijskim pravcima i razdobljima povijesti bajke.

Nada Kujundžić

Ruth B. Bottigheimer, *Magic Tales and Fairy Tale Magic. From Ancient Egypt to the Italian Renaissance*, Palgrave Macmillan, London 2014., 208 str.

Američka istraživačica bajki Ruth Bottigheimer posljednjih godina izaziva brojne kontroverze svojim radikalnim teorijama o povijesti bajke, za koju tvrdi da nije ponikla u usmenoj, nego pisanoj tradiciji. U studijama kao što su *Fairy Godfather: Straparola, Venice and the Fairy Tale Tradition* (2002.) i *Fairy Tales: A New History* (2009.) Bottigheimer osporava “mit” o usmenom porijeklu bajke, tvrdeći da priče o društvenom usponu ljudskih junaka, ostvarenom uz pomoć nadnaravnoga, ne postoje prije druge polovice 16. stoljeća, kada su prvi put objavljene u zbirci *Le piacevoli notti* (Ugodne noći, 1550.–1553.) Giovannija Francesca Straparole. Usprkos lavini kritika i negativnih reakcija (iako valja napomenuti da postoje i oni koji, poput Willema de Blécourta, dijele njene stavove), Bottigheimer nastavlja razvijati i promovirati svoje smjele teze i u najrecentnijim uradcima, među ostalima i ovdje predstavljenoj knjizi *Magic Tales and Fairy Tale Magic*.

I ova studija, objavljena u posebnoj seriji nakladničke kuće Palgrave Macmillan, posvećenoj povijesnim istraživanjima čarolije i vještičarenja, polazi od osnovne teze da bajka, koju autorica definira kao kratku pripovijest smještenu u sferu ovostranog, koja prati društveni uspon ljudskog/e protagonista/ice, ostvarenog posredstvom nadnaravnih bića, predmeta i pojava, nastaje u društveno-povijesno-kulturno-ekonomskom kontekstu talijanske renesanse. Iako priče s elementima nadnaravnog (točnije, priče koje sadrže motiv čarolije) u različitim kulturama i pripovjednim sredinama kruže davno prije pojave Straparoline zbirke, autorica smatra da se ne radi o bajkama već o tzv. pričama o čarolijama (*tales of magic*), odnosno čarobnima pričama (*magic tales*). Ono što ih razlikuje od bajki narav su i izvorište čarolije, te njeno djelovanje na ljudske protagonist(ice): dok čarolije u bajkama imaju pozitivan učinak na sudbinu protagonista/ice, u pričama o čarolijama često djeluju kao izvor ugroze za ljudske likove, a izvor im je u onostranoj, najčešće božanskoj sferi (bajkovite su čarolije, pak, locirane u ljudski svijet). Kroz devet poglavlja, autorica prati razvoj i transformacije priča o čarolijama kroz različita povijesna razdoblja (od drevnog Egipta i antičke Grčke do rano/novovjekovne Italije i Francuske) i kulturne krugove (npr. židovske i muslimanske pripovijesti), istražujući pojavnost i odlike čarolija s ciljem ispisivanja “nove i drugačije pra-povijesti bajke” (str. 1).